

BLIVER DEN GRØNLANDSKE ARBEJDER FORBIGÅET?

ET SVAR TIL CHEFINGENIØR GUNNAR P. ROSENDAHL

Af kontorchef *Claus Bornemann*

I et indlæg i „Grønland“ 1961 side 129 har cheffingeniør Gunnar P. Rosendahl fra Grønlands tekniske Organisation imødegået min artikel „Bliver den grønlandske arbejder forbigået?“ i samme tidsskrift 1960 side 459. Cheffingeniøren finder, at min artikel har slagside, idet jeg ikke i tilstrækkelig grad omtaler, hvad der allerede er gjort på det beskæftigelsesmæssige og uddannelsesmæssige område. Og ved at gøre status midt i en opbygningsperiode tegner jeg efter hans mening et billede, der er mørkere end virkeligheden. Rosendahl underbygger sine synspunkter med en redegørelse, der indeholder interessante oplysninger, som tjener til at belyse emnet.

Med mit kendskab til cheffingeniørens viden om grønlandske samfundsforhold og hans interesse for de grønlandske problemer, herunder ikke mindst den faglige uddannelse, undrer det mig lidt, at min artikel i så høj grad har kunnet ægge til modsigelse. Selv efter en omhyggelig gennemgang af Rosendahls svar har jeg da også vanskeligt ved at se, at det rører ved hovedsynspunkterne i min artikel. Når jeg samtidig erindrer mig cheffingeniørens udtalelser under landsrådsmødet i 1959, hvor han –med forbehold af referatets korrekthed– udtaler sin enighed med landsrådsmedlem Peter Heilman i, at man ikke har sørget for uddannelse af grønlandsk arbejdskraft i tide, har jeg vanskeligt ved at tro, at vor uenighed kan være så stor. Jeg har med vilje undgået at beskæftige mig ret meget med fortiden, da en diskussion herom forekommer mig temmelig uproduktiv. Opgaverne i de første 10 år af nytiden har været så store, at ikke alt har kunnet løses på en gang og ikke mindst for en så ung organisation som GTO, der netop er blevet reorganiseret, har forholdene været vanskelige som følge af et overordentlig stort arbejdspress. Jeg mener da også at have redegjort for disse vanskeligheder i min artikel.

Når Rosendahl vil anholde mig for visse unøjagtigheder, må jeg dertil anføre, at der vel altid i en så bredt anlagt artikel vil kunne påvises svagheder, og det samme

forekommer mig at være tilfældet med cheffingeniørens svar, hvilket efter min mening ikke behøver at være afgørende for en helhedsbedømmelse af indlægget. Lad mig som et eksempel nævne, at cheffingeniøren hævder, at jeg ikke har berørt et så vigtigt emne som de private håndværksmestre i Grønland. Dette er ikke ganske korrekt, idet jeg på side 469 har omtalt de private virksomheder og deres anvendelse af grønlandsk arbejdskraft. Cheffingeniøren nævner, at disse private håndværksvirksomheder hovedsagelig beskæftiger grønlandsk arbejdskraft. Det forekommer mig, at denne udtalelse tegner et lidt skævt billede af forholdet, som vel i virkeligheden er det, at de mest betydningsfulde private håndværks- og entreprenørfirmaer er på „danske“ hænder, og at kernen i disse firmaer er dels danske, der har slået sig ned i Grønland, dels udsendte sæsonarbejdere.

Som nævnt finder Rosendahl, at jeg tegner situationen for mørk. Jeg kan i denne forbindelse oplyse, at min artikel blev indleveret til tidsskriftets redaktion i forsommeren 1960, men på grund af pladmangel fremkom den først i december-nummeret. I det mellemliggende halve års tid er der sket en udvikling inden for det beskæftigelsesmæssige og uddannelsesmæssige område, som vel nærmest må betegnes som et skred. Inden for grønlandsministeriet, GTO og KGH arbejdes der i dag intenst med de faglige uddannelsesproblemer, og mulighederne for at gennemføre et omfattende uddannelsesprogram synes bedre end nogensinde før, ikke mindst takket være statsministerens oplæg om u-landene, et oplæg, der synes at have skabt en positiv stemning i den danske befolkning for en aktiv indsats. Var min artikel skrevet i dag, havde billedet nok tegnet sig i noget lysere farver.

På den anden side har jeg efter at have afleveret artiklen haft lejlighed til efter indbydelse af den amerikanske regering at besøge Alaska og en række andre stater i U. S. A. sammen med pastor Mads Lidegaard. Denne studierejse har kun styrket min overbevisning om, at de synspunkter, jeg har gjort gældende i min artikel, er holdbare. I Alaska fik vi et stærkt indtryk af den vældige indsats, der gøres med hensyn til den skolemæssige og faglige uddannelse af eskimoerne og indianerne, og under vore samtaler i International Cooperation Administration i Washington og i FNs Bureau of Social Affairs i New York, to verdensomspændende organisationer, der begge arbejder med problemer i forbindelse med bistanden til u-landene, blev nødvendigheden af de lokale befolkningers aktive medvirken i udviklingsprogrammerne gang på gang understreget over for os, selv hvor en sådan deltagelse måtte ske på bekostning af teknisk-økonomiske hensyn. Rosendahls og min meningsudveksling er i og for sig ganske parallel med de debatter, der foregår ude omkring i verden mellem administratorer, pædagoger og teknikere om indsatsen i u-landene, og eksperterne synes efterhånden at være enige om at give aktiviseringen af den lokale arbejdskraft en afgjort fortrinsstilling i ethvert program. Det mest økonomiske i det

lange løb, hævder man, er at få befolkningen med i så meget arbejde som muligt fra starten.

Jeg skal i det følgende knytte nogle kommentarer til enkelte af cheffingeniørens bemærkninger:

Grønlanderne står ikke som tilskuere ved arbejdspladserne.

Cheffingeniøren søger gennem et ret omfattende statistisk materiale at påvise, at jeg talmæssigt undervurderer den grønlandske indsats på arbejdspladserne. Uanset at vi vist begge kan være enige om, at grundlaget for de hidtil foretagne grønlandske arbejdsmarkedsanalyser er temmelig spinkelt, må det erkendes, at cheffingeniørens tal umiddelbart – og ikke mindst over for udenforstående – kan virke slående. Alligevel må det være et åbent spørgsmål, hvor alvorligt man skal vurdere det faktum, at der i den af Rosendahl omtalte arbejdsstab på 1800 mand er over 45 % af dansk oprindelse. Der skal ikke så megen fantasi til at forestille sig, hvad dette kan medføre af gnidninger og spændingsmomenter i det daglige arbejde, ligesom det tilspidser det i forvejen vanskelige lønningsproblem.

Dertil kommer, at cheffingeniøren væsentligst beskæftiger sig med forholdet faglært/ufaglært, men ikke kommer nærmere ind på hovedproblemet: de såkaldte "mellemstillinger": formænd, telegrafister, lagerforvaltere, radiosondeassistenter o. s. v. Så snart en stilling er forbundet med noget ansvar – og hvad der ikke har mindst betydning, en vis prestige – daler procenten af grønlandsk arbejdskraft betydeligt. Ser man på formandsgruppen, fremgår det, at kun omkring $\frac{1}{4}$ af de ca. 200 formænd i Grønland er af grønlandsk herkomst, og tager man håndværksfagene for sig, falder den grønlandske andel i formandsstillingerne til kun $\frac{1}{7}$. Som årsag hertil vil der kunne henvises til den hastige tekniske udvikling og de grønlandske arbejderes manglende elementære forkundskaber, der begrænser antallet af formandsemner betydeligt. Men det gør ikke problemet mindre alvorligt. Netop fordi formanden er af så afgørende betydning for klimaet på arbejdspladsen, må det betyde en daglig belastning, at flertallet af formændene er uden eller kun har ringe kendskab til de grønlandske arbejderes sprog og særlige psyke. Inden for FN og andre u-landsorganisationer betragtes da også formandsproblemet som et af de vanskeligste, men samtidig et af de vigtigste og mest presserende problemer.

Faglig oplæring finder sted.

Om sit syn på den faglige uddannelse udtaler cheffingeniøren i slutningen af sit indlæg, at den vigtigste opgave i årene fremover er en intensivering af investeringerne i mennesker og erhverv, d. v. s. der må skabes bedre undervisningsforhold, udvidede oplæringsmuligheder og flere, moderne erhvervsanlæg. Dette ligger på linie

med de udtalelser, som ministeren for Grønland gentagne gange er fremkommet med om nødvendigheden af investering i mennesker.

De samme synspunkter er fremført med megen vægt af direktør Hans C. Christiansen i en artikel i anledning af *Atuagagdliutit/Grønlandspostens* 100 års jubilæum. Direktøren udtaler her: „... Der er et ligefrem brændende behov for erhvervsuddannelse, for oplæring i praksis, uddannelse af fagarbejdere og specialister, oprettelse og udbygning af fagskoler og bevidst skoling af alle grader af medarbejdere inden for virksomhederne. Det er et af de vigtigste områder, hvor vi til stadighed skal sætte ind i de kommende år.“

Sammenholder man disse udtalelser med det faktum, at der i år fra den grønlandske børneskole udgår over 600 børn, hvoraf højst 70 kan få plads i efterskolerne, hvilket vil sige, at $\frac{5}{6}$ af denne årgang næppe har mulighed for at få en efteruddannelse, der gør dem kvalificeret i det moderne fiskeri eller på moderne arbejdspladser, har jeg vanskeligt ved at forstå, at min artikel, der er skrevet i maj 1960, kan betegnes som ensidig.

Når cheffingeniøren i sit indlæg nævner, at det, at man i Grønland tager folk direkte i arbejde på elværkerne i stedet for at sende dem på kursus, ikke berører det principielle, er jeg ikke ganske enig. Jeg tror, det er af betydning, at man supplerer den daglige beskæftigelse på arbejdspladserne med teoretisk og praktisk fagundervisning i form af kortere eller længere kurser. Derved stimuleres arbejderens følelse af eget værd og hans interesse for arbejdspladsen, hvilket måske kunne virke fremmende på den stabilitet, Rosendahl efterlyser.

Medens der synes at have været almindelig enighed om, at uddannelsen af de egentlige faglærte såvidt muligt bør følge den danske lærlingeordning har der været nogen tvivl om, hvorledes man skulle forholde sig over for de ufaglærte. Her står man nu på fastere grundlag efter gennemførelsen i 1960 af de nye love om oplæring af ufaglærte i det øvrige Danmark. Alligevel vil en bred omskoling af grønlandske arbejdere i alle aldersklasser og den herskende mangel på elementære skolekundskaber hos mange blandt de lidt ældre årgange skabe et særligt problem i Grønland. Skal man anvende de danske love må det nok ske med en vis hensyntagen til grønlandske forhold, og samtidig vil det sikkert være formålstjenligt også at skæve til de erfaringer som de internationale institutioner, og ikke mindst FN har erhvervet i u-landene i den sidste halve snes år.

Der er endnu ikke grønlandsk arbejdskraft til disposition for statens anlægsarbejder.

Her rører cheffingeniøren ved et af de vanskeligste og mest omdiskutable punkter: Hvor megen lokal arbejdskraft er der i virkeligheden til rådighed i Grønland?

Jeg har i min artikel beskrevet situationen som uklar.

Spørgsmålet kan anskues ud fra flere synsvinkler. Vil man fastholde, at der i dag ikke skulle være så forfærdelig megen ledig arbejdskraft at hente, så må man vel samtidig erkende, at det i betragtning af den voldsomme befolkningstilvækst forekommer sandsynligt, at der i løbet af forholdsvis få år skulle være tilstrækkeligt med grønlandsk arbejdskraft til rådighed, forudsat at man giver de nye årgange tilstrækkelig oplæring.

Men hertil kommer det væsentlige spørgsmål om den skjulte arbejdsløshed, den såkaldte „underemployment“, et af hovedproblemerne i u-landenes opbygning. Hvor mange arbejdsduelige personer går der rundt i det nordlige Vestgrønland og på mange udsteder og bopladser, hvor deres indsats i hvert fald i længere perioder af året ikke har nogen betydning for den grønlandske produktion som helhed? Jeg tror, det ikke er noget ringe antal, der her er tale om. Kunne man aktivisere denne gruppe ved f. eks. at lokke dem ind til sæsonarbejde i byerne om sommeren, ville man også i højere grad kunne fremme den koncentration af befolkningen, som er ønsket fra alle sider. Den skjulte arbejdsløshed vil formentlig vise sig at være karakteristisk for de fleste af de pladser, man ikke ønsker at udbygge. Den sæsonmæssige beskæftigelse i byerne vil kunne bidrage til at gøre disse steders befolkning „flytningsmodne“. KGHs og GTOs indsats med hensyn til beskæftigelse af nordgrønlandere i sæsonen, f. eks. ved kulbruddet i Qutdligssat og rejefabrikken i Christianshåb, er jeg fuldt opmærksom på, og netop disse bestræbelsers relative succes taler for at gå endnu videre og forsøge at skaffe arbejdshold, f. eks. til skibsløsning i de større sydgrønlandske byer i sommerhalvåret, hvor, som Rosendahl oplyser, skibene ofte må losses af danske udsendte håndværkere på grund af mangel på lokal arbejdskraft, hvilket foruden at betyde en fordyrelse af løsningen medfører en afbrydelse af anlægsarbejdernes rytme. På samme måde kunne man gradvis forsøge at lade arbejderne fra det nordlige Grønland og de mindre produktive pladser indgå i anlægsarbejderne til afløsning af det ikke ganske ringe antal udsendte ufaglærte danske arbejdere.

En sådan sæsonmæssig omflytning af arbejdskraft fra økonomisk stillestående områder til byerne er ikke nogen enkel opgave*. Den gennemføres ikke blot ved annoncering i bladene. Der vil kræves en omfattende planlægning, tilskud til transport, tilvejebringelse af indkvarteringsmuligheder, socialvejledning og undertiden omskoling af arbejderne, ligesom et snævert samarbejde med fagbevægelsen vil være nødvendig, hvis tingene skal glide. Desværre vil det vel også kræve, i hvert fald midlertidig, en udvidelse af administrationspersonalet.

* Problemet er internationalt og drøftet i den faglige litteratur om u-landene. Jeg kan henvise til det udmærkede opslagsværk af den hollandske professor W. Brand »The Struggle for A Higher Standard of Living« (The Free Press-Glencoe, Illinois). Forfatteren skriver bl. a. om omskolingsproblemet: »It would require enthusiastic leadership to take the initiative in such a reorientation«.

Ung grønlandsk elektriker under arbejde.

Foto: Jette Bang

Arbejdspladsernes udnyttelse som læresteder.

Lige siden instruksen af 1873 har det været pålagt institutionslederne at beskæftige grønlandsk arbejdskraft og tage sig af dens oplæring, men spørgsmålet er, i hvor høj grad de hastigt vekslede arbejdsledere er i stand til at klare denne opgave. Pladsen tillader mig ikke at komme nærmere ind herpå, men jeg kan henvise til min artikel i „Grønland“ side 450, 1954, om „Personaleproblemer i Grønland“, der stort set stadig er aktuel. En kendsgerning er det, at arbejdspresset gør det vanskeligt for arbejdslederne at afse tilstrækkelig tid til at tage sig af det grønlandske personales oplæring.

Der var adskillige andre ting, som jeg kunne have lyst til at komme ind på, men det ville føre for vidt. Som nævnt er der kommet afgørende skred i udviklingen. I Godthåb har man med held forsøgt sig med kursus for ufaglærte. Med tilsvarende succes er der gennemført kortvarige højskolekurser på udstederne i Godthåb distrikt, hvor man navnlig har beskæftiget sig med elementære samfundsøkonomiske problemer. De af landsrådet nedsatte ungdomsudvalg i de forskellige kommuner er blevet aktiviseret, netop for at yde en indsats med hensyn til ungdommens beskæftigelse og oplæring, og inden for KGH er påbegyndt en specialuddannelse af grønlandske formænd. I Danmark har den nye minister for Grønland fremlagt et omfattende uddannelsesprogram, og hans forslag om oprettelse af en centralfagskole i Grønland for sømænd, fiskere, håndværkere og ufaglærte vil utvivlsomt få stor betydning.

Lad mig da til slut gentage, at forskellen i cheffingeniørens og mine synspunkter formentlig kan betegnes som en nuanceforskel, som måske væsentligst er begrundet ved, at cheffingeniøren ved sin saglige oversigt og statistiske viden anskuer problemerne fra København, medens jeg, takket være en snart mangeårig udstationering i Grønland, har større lejlighed til at fornemme den spænding og de gnidninger, som den nuværende tingenes tilstand medfører i dagliglivet.

Det er let nok at påpege mangler ved store dele af den grønlandske arbejdsstab, men spørgsmålet er, om man fra statens side ikke gør klogest i først at feje for egen dør og undersøge, om de nødvendige forudsætninger er til stede for en højnelse af den grønlandske arbejders produktivitet. Det har ikke været mit ønske at forklejnede den indsats, der er gjort på dette område, men kun at understrege de presserende behov.

Umiddelbart før 1950 erkendte grønlandskommissionen dristigt og ærligt tuberkulosens forfærdende omfang i Grønland. Det betød ikke, at man så bort fra, at der havde været et sundhedsvæsen i Grønland før den tid, men kun ved den særlige erkendelse af manglerne blev den nødvendige baggrund skabt for den imponerende og resultatrige indsats, der i den sidste halve snes år er ydet i kampen mod tuberkulosen i Grønland. På samme måde forekommer det mig, at der i dag er behov for en åben erkendelse af en sygdom i det grønlandske samfund, hvis symptomer karakteriseres ved manglende uddannelsesmuligheder, svigtende produktivitet, skjult arbejdsløshed og tilstedeværelsen af et betydeligt antal udsendte. Kun ved en sådan erkendelse skabes grundlaget for den fornødne indsats. Jeg håber, at vor meningsudveksling vil medvirke til at skabe interesse for og klaring af spørgsmålet. Viljen til at løse problemerne vedrørende den grønlandske arbejdskraft er til stede, og der er ingen grund til at tro, at en koordineret og målbevidst indsats på det faglige område ikke skulle blive ligeså vellykket som kampagnen mod tuberkulosen.